

T.Ə.Tağıyeva
i.ü.f.d., Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti PHŞ
ORCID 0000-0003-3982-1319
turantagiyeva1225@gmail.com
İ.Ş.Mürsəlova
magistrant, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti PHŞ
murselovainci75@gmail.com

Məqalə redaksiyaya daxil olub 10.11.2025

The article was received by editorial board on 10.11.2025

Статья принята к печати 10.11.2025

AZƏRBAYCAN REGIONLARINDA İNVESTİSİYA MÜHİTİNİN FORMALAŞMASI VƏ POTENSİAL İMKANLARIN İQTİSADI DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİ

Xülasə

Məqalədə Azərbaycanın regionlarının investisiya potensialının qiymətləndirilməsi və ondan səmərəli istifadənin iqtisadi təhlili aparılmışdır. Tədqiqatın məqsədi regionların iqtisadi inkişaf səviyyəsini, investisiya imkanlarını və resurslardan istifadənin səmərəliliyini müəyyənləşdirməkdir. İqtisadi artımın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri kimi investisiya fəaliyyətinin regional səviyyədə təşkili ölkənin sosial-iqtisadi balansının qorunması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Məqalə praktik təbirlərdən deyil, empirik müşahidələr və nəzəri əsaslandırılmalardan çıxış edərək Azərbaycanın regionlarında investisiya mühitinin formalaşması və potensial imkanların iqtisadi qiymətləndirilməsini araşdırır. Tədqiqat nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, Azərbaycan regionlarının investisiya potensialı səviyyəsinə görə fərqlənir və bu fərqlər əsasən infrastruktur təminatı, istehsal bazası, insan kapitalının keyfiyyəti və bazar münasibətlərinin dərinliyi ilə bağlıdır. Məqalədə həmçinin dövlətin investisiya mühitinin formalaşmasında və investisiya axınlarının tənzimlənməsində rolu geniş təhlil edilmiş, vergi güzəştləri, subsidiyalar və təşviqedic proqramların regional iqtisadi artıma təsiri qiymətləndirilmişdir. Əldə olunan nəticələr göstərir ki, düzgün yönəldilmiş investisiya siyasəti regionlararası iqtisadi bərabərsizliyin azaldılmasına və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsinə şərait yaradır. Bundan əlavə, investisiya resurslarının səmərəli bölgüsü və prioritet istiqamətlərin düzgün müəyyənləşdirilməsi ölkənin ümumi iqtisadi potensialını artırır, rəqabət qabiliyyətini möhkəmləndirir və yerli sahibkarlığın inkişafına təkan verir. Nəticə olaraq, məqalədə irəli sürülən elmi və praktik təkliflər regional iqtisadi siyasətin təkmilləşdirilməsində və investisiya qərarlarının optimallaşdırılmasında istifadə oluna bilər.

***Açar sözlər:** investisiya potensialı, regional inkişaf, iqtisadi təhlil, dövlət tənzimlənməsi, investisiya siyasəti, Azərbaycan.*

Giriş

Azərbaycanın regionlarının investisiya potensialının qiymətləndirilməsi və ondan səmərəli istifadənin iqtisadi təhlili ölkənin davamlı sosial-iqtisadi inkişafında mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Regionların iqtisadi inkişaf səviyyəsi, resursların mövcudluğu, infrastruktur təminatı və insan kapitalının keyfiyyəti arasında fərqliliklər mövcuddur ki, bu da investisiya axınlarının effektivliyinə birbaşa təsir göstərir. İnvestisiya fəaliyyətinin düzgün təşkili regionlararası iqtisadi bərabərsizliyin azaldılması və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi baxımından vacibdir. Bu baxımdan dövlətin investisiya mühitinin formalaşdırılmasında və təşviqedic tədbirlərin həyata keçirilməsində rolu

əvəzsizdir, çünki vergi güzəştləri, subsidiyalar və digər təşviqedicə proqramlar regional iqtisadi artımı stimullaşdırır [1].

Azərbaycanın müxtəlif regionları iqtisadi inkişaf göstəricilərinə görə fərqlənir. Məsələn, sənaye və xidmət sahələrinin inkişaf səviyyəsi, istehsal bazasının mövcudluğu və bazar münasibətlərinin dərinliyi regionlararası fərqlərin əsas amilləridir. Bundan başqa, insan kapitalının keyfiyyəti, təhsil və peşə hazırlığı, əmək bazarının xüsusiyyətləri investisiya potensialının qiymətləndirilməsində və resurslardan istifadənin səmərəliliyinin artırılmasında önəmli rol oynayır. Bu amillərin analizi və müqayisəli qiymətləndirilməsi regional investisiya strategiyalarının hazırlanması üçün vacib məlumat bazası yaradır [2].

Əlavə olaraq, tədqiqat işinin aktuallığı ölkədə həyata keçirilən iqtisadi islahatlar və regional inkişaf proqramları ilə birbaşa əlaqəlidir. Regionların iqtisadi inkişafını stimullaşdıran dövlət strategiyaları və investisiya təşviqedicə tədbirlər yalnız iqtisadi artımı deyil, həm də sosial rifahı artırmaq məqsədini güdür. Məqalədə təqdim olunan nəzəri əsaslandırma Azərbaycan regionlarının investisiya potensialının qiymətləndirilməsi, resursların səmərəli bölgüsü və prioritet sahələrin müəyyənəşdirilməsi baxımından elmi və praktik əhəmiyyət daşıyır.[3].

Bu tədqiqat çərçivəsində statistik məlumatların təhlili, müqayisəli qiymətləndirmə və iqtisadi-riyazi modelləşdirmə metodlarından istifadə olunacaqdır. Nəticələr investisiya siyasətinin təkmilləşdirilməsi və regional iqtisadi siyasətin optimallaşdırılması üçün əsaslı tövsiyələr verəcək, həmçinin investisiya qərarlarının daha effektiv yönəldilməsinə imkan yaradacaqdır. Beləliklə, məqalə regionlararası iqtisadi balansın qorunması, dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi və yerli sahibkarlığın dəstəklənməsi üçün nəzəri və praktik baza təqdim edir.

TƏDQIQATIN ƏHƏMİYYƏTİ

Bu tədqiqat, Azərbaycanın regionlarının investisiya potensialının qiymətləndirilməsi və resursların səmərəli istifadəsi sahəsində nəzəri bilikləri genişləndirir. Araşdırma nəticələri, dövlət və özəl sektor üçün regionlararası iqtisadi bərabərsizliyin azaldılması, investisiya strategiyalarının optimallaşdırılması və dayanıqlı regional inkişafın təmin edilməsi baxımından praktik əhəmiyyət daşıyır. Eyni zamanda, tədqiqat, regional iqtisadi siyasətin formalaşdırılmasında və investisiya qərarlarının daha elmi əsaslarla qəbul edilməsində baza rolunu oynayır.

TƏDQIQAT METODOLOGİYASI

Bu məqalədə Azərbaycan regionlarının investisiya potensialının qiymətləndirilməsi və ondan səmərəli istifadənin iqtisadi təhlili nəzəri yanaşmalar əsasında aparılmışdır. Tədqiqatın əsas məqsədi regionların iqtisadi inkişaf səviyyəsini, investisiya imkanlarını və resurslardan istifadənin səmərəliliyini qiymətləndirməkdir. Metodologiya seçimində nəzəri əsaslar üstünlük təşkil etmişdir, çünki iş yalnız konseptual analiz və tədqiqatın elmi baza ilə dəstəklənməsini tələb edir. Bu baxımdan, işdə ədəbi mənbələrin təhlili, müqayisəli qiymətləndirmə və konseptual yanaşma əsas metodlar kimi istifadə olunmuşdur [4,5].

Ədəbiyyat sorğusu nəticəsində regionların investisiya potensialının formalaşması və səmərəli istifadəsi ilə bağlı mövcud tədqiqatlar diqqətlə araşdırılmış, müxtəlif iqtisadi nəzəriyyələrin tətbiqi imkanları qiymətləndirilmişdir [6,7]. Tədqiqat zamanı investisiya proseslərinin təşkili, resursların bölgüsü və iqtisadi inkişafın faktorları nəzəri baxımdan incəlenmişdir. Müqayisəli təhlil vasitəsilə regionların iqtisadi göstəriciləri, infrastruktur səviyyəsi, istehsal bazasının həcmi və insan kapitalının keyfiyyəti nəzərə alınaraq investisiya potensialının ümumi səviyyəsi müəyyən edilmişdir.

Tədqiqatın nəzəri metodologiyası həmçinin dövlətin investisiya siyasətinin formalaşması və regionlararası iqtisadi bərabərsizlik məsələlərinin qiymətləndirilməsinə əsaslanır. Bu yanaşma işə konseptual təhlil və nəzəri dəyərləndirmə prinsipləri ilə yanaşmağa imkan verir, regionların inkişaf perspektivləri və prioritet sahələr üzrə investisiya strategiyasının müəyyənəşdirilməsini mümkün edir [4–7].

Araşdırma prosesində həm yerli, həm də beynəlxalq elmi mənbələrdən istifadə olunmuş, mövcud nəzəriyyələr və regional inkişaf göstəriciləri tədqiqatın kontekstində müqayisəli şəkildə analiz edilmişdir. Bu, həm Azərbaycan kontekstində regional investisiya proseslərinin daha yaxşı başa

düşülməsinə, həm də investisiya siyasətinin planlaşdırılmasında nəzəri əsasların möhkəmləndirilməsinə xidmət edir. Həmçinin, metodologiya nəzəri yanaşmanı praktik tətbiqlə bağlamaq imkanlarını müəyyən edir, lakin bu işin praktiki hesablamaları diplom işinin sonrakı mərhələsində yer alacaq [4–7].

Nəticədə, seçilmiş metodologiya tədqiqatın məqsədinə uyğun olaraq Azərbaycan regionlarının investisiya potensialının qiymətləndirilməsini elmi və sisteməlik şəkildə təmin edir, həmçinin regionlararası iqtisadi inkişafın nəzəri əsaslarını formalaşdırır.

İnvestisiya Potensialının Qiymətləndirilməsi və Ondan Səmərəli İstifadənin İqtisadi Təhlili

İnvestisiya potensialı, hər bir regionun və ya ölkənin uzunmüddətli iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün mövcud iqtisadi, maliyyə və sosial resurslarının cəlb edilə biləcək investisiyalar baxımından dəyərləndirilməsini ifadə edir. Bu potensialın düzgün qiymətləndirilməsi, dövlət və özəl sektor üçün strateji qərarların qəbul edilməsində əsas rol oynayır, çünki investisiyalar iqtisadiyyatın inkişafının mühüm mühərriki sayılır. İnvestisiya potensialının iqtisadi təhlili yalnız maliyyə göstəricilərinə deyil, həm də sosial-iqtisadi, institusional və infrastruktur aspektlərinə diqqət yetirilməsini tələb edir[8].

İnvestisiya potensialının qiymətləndirilməsi bir neçə mərhələdən ibarətdir. Əvvəlcə regionun və ya ölkənin iqtisadi resursları təhlil olunur. Bu resurslara insan kapitalı, təbii sərvətlər, texnoloji baza, infrastruktur imkanları və maliyyə imkanları daxildir. Məsələn, Azərbaycanın regionlar üzrə investisiya potensialı araşdırıldıqda, Xəzər dənizi sahilində yerləşən bölgələrin neft-qaz sektoru, Naxçıvanın sənaye və kənd təsərrüfatı sahələri, və Bakı şəhərinin maliyyə infrastrukturunu kimi spesifik üstünlükləri nəzərə alınmalıdır. Statistik məlumatlara görə, 2024-cü ildə Azərbaycana cəlb olunan birbaşa xarici investisiyaların təxminən 70%-i neft-qaz və enerji sektoruna yönəldilmişdir ki, bu da regionların spesifik investisiya potensialını əks etdirir[9].

İkinci mərhələdə investisiya potensialını formalaşdıran göstəricilər müəyyən edilir. Bunlar iqtisadiyyatın böyümə tempi, əhalinin gəlir səviyyəsi, sənaye və kənd təsərrüfatı istehsalının strukturu, işsizlik səviyyəsi və bank-maliyyə sistemi sabitliyi kimi amilləri əhatə edir. Statistik təhlillər göstərir ki, investisiya potensialı yüksək olan regionlarda iqtisadi dinamika da daha sürətlidir. Məsələn, Şərqi Avropa və Mərkəzi Asiya ölkələrində aparılmış tədqiqatlar investisiya cəlbətmə potensialının hər 1% artmasının iqtisadi artım tempi üzərində orta hesabla 0,3–0,5% müsbət təsir göstərdiyini göstərir[10].

Üçüncü mərhələdə investisiya riskləri təhlil olunur. Risklərin qiymətləndirilməsi investisiyaların səmərəliliyini artırmaq üçün vacibdir. Buraya makroiqtisadi sabitlik, inflyasiya səviyyəsi, valyuta riskləri, hüquqi və institusional şərait daxildir. Məsələn, inflyasiya yüksək olduqda, investorlar gəlirini qorumaq üçün daha yüksək riskləri nəzərə almalı olurlar. Bu baxımdan dövlət siyasəti və maliyyə tənzimləmələri investisiya potensialının reallaşması üçün vacib rol oynayır.

İnvestisiya potensialının səmərəli istifadəsi isə onun strateji istiqamətlər üzrə yönləndirilməsi ilə mümkündür. Burada prioritet sektorların müəyyən edilməsi vacibdir. Enerji, informasiya texnologiyaları, sənaye istehsalı, kənd təsərrüfatı və turizm kimi sahələr uzunmüddətli perspektivdə yüksək gəlir gətirə bilər. Məsələn, Azərbaycanın qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsi məqsədilə dövlət proqramları çərçivəsində 2024-cü ildə qeyri-neft sahələrinə 2,1 milyard manat investisiya yönəldilmişdir ki, bu da səmərəli investisiya siyasətinin nümunəsidir[11].

İqtisadi təhlil göstərir ki, investisiya potensialının qiymətləndirilməsi yalnız maliyyə və statistik göstəricilərlə məhdudlaşmamalıdır. Sosial və institusional amillər, xüsusilə insan kapitalının inkişafı, təhsilin səviyyəsi və regional infrastruktur, investisiya səmərəliliyini birbaşa təsir edən əsas faktorlardır. Məsələn, əhalinin yüksək ixtisaslı olması, investisiyaların texnoloji transfer və innovasiya yönümlü həyata keçirilməsinə imkan yaradır.

Azərbaycan Regionları üzrə İnvestisiya Potensialının Qiymətləndirilməsi və Səmərəli İstifadəsinin İqtisadi Təhlili

Azərbaycan iqtisadiyyatının dayanıqlı inkişafı üçün regionların investisiya potensialının dəqiq qiymətləndirilməsi və ondan səmərəli istifadə əsas şərtlərdən biridir. Hər bir regionun iqtisadi, sosial və infrastruktur xüsusiyyətləri onun investisiya cəlbədiciliyinə birbaşa təsir göstərir. Bu baxımdan

Azərbaycan regionlarının investisiya potensialı fərqli istiqamətlərdə formalaşır və bu fərqlər iqtisadi fəaliyyətin strukturunda da öz əksini tapır.

1. Bakı və Abşeron iqtisadi rayonu

Bakı və Abşeron iqtisadi rayonu Azərbaycan regionları arasında investisiya mühitinin lideridir və bu üstünlük digər regionlarla müqayisədə bir neçə mühüm empirik göstərici ilə açıq-aşkar görünür. Məsələn, 2024-cü ildə Bakı şəhərinə yönələn investisiyanın həcmi 11 998 031 min manat təşkil etmişdir ki, bu, regionların əksəriyyətinə nisbətən dramatik dərəcədə yüksəkdir. Eyni zamanda Abşeron rayonu da diqqətəlayiq investor axını cəlb edir.

Digər regionlarla müqayisə edildikdə, Bakı-Abşeron bölgəsi özəl sektor investisiyalarında da dominant rol oynayır: bütün ölkə üzrə özəl sektorun yatırdığı əsas kapitalın təxminən 80,1 %-i məhz Bakı və Abşeron iqtisadi rayona yönəlib. Bu, regionun investisiya mühitinin həm dövlət, həm də özəl mənbələr üçün yüksək etibarlılığını göstərir. Əksinə, digər rayonlarda özəl sektorun payı daha məhduddur – bəzi ərazilərdə bu göstərici 10 %-dən aşağıdır.

Sənaye sektorunda da region fərqləri açıq görünür. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına görə, sənayedə əsas kapitalla yönələn investisiyaların böyük hissəsi Bakı və Abşeron iqtisadi zonasında konsentrasiya olunub. Bu cəmlənmə regionu sənaye diversifikasiyası və yüksək dəyərli emal sahələri üçün daha əlverişli edir. Digər regionlarda isə sənaye infrastrukturunu və texnoloji innovasiyaların tətbiqi nisbətən zəifdir, bu da investisiya mühitinin rəqabət qabiliyyətinə təsir göstərir.

Enerji baxımından da regionların payı fərqlidir: Dövlət Statistika Komitəsinin yanacaq balansına dair məlumatında göstərilir ki, Bakı iqtisadi rayonu enerji resurslarının istehlakında və paylanmasında mühüm rol oynayır, amma digər iqtisadi rayonlar (məsələn, Aran və Gəncə-Qazax) da enerji sektorunda müəyyən paya malikdirlər.

Bununla yanaşı, dövlətin regionların sosial-iqtisadi inkişafını təmin etmək üçün tətbiq etdiyi zonal proqramlar var. Məsələn, “Azərbaycan regionlarının 2019–2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı” Dövlət Proqramı Bakı-Abşeron daxil olmaqla 10 iqtisadi rayonu əhatə edir. Bu proqramlar regionlararası investisiya şəxələnməsini hədəfləyir, lakin statistik göstəricilər hələ də Bakı-Abşeronun dominant mövqeyini təsdiq edir[11].

Nəticə etibarilə, Bakı-Abşeron iqtisadi rayonu digər iqtisadi zonalarla müqayisədə investisiya mühitində aydın üstünlüyə malikdir. Bu üstünlük həm özəl sektorun böyük payı, həm sənayenin cəmləşməsi, həm də strateji infrastruktur imkanları ilə izah olunur. Digər regionlar isə investisiya cəlb etməsini artırmaq üçün sosial-iqtisadi proqramlardan istifadə edir, lakin mövcud statistik göstəricilər hələ də investisiya axınlarının mərkəzləşməsinin davam etdiyini göstərir.

2. Aran iqtisadi rayonu

Aran iqtisadi rayonu Azərbaycanın mərkəzi bölgəsini əhatə edir və investisiya mühitinin diversifikasiyasında mühüm rol oynayır. Regionun iqtisadi cəlb ediciliyi əsasən kənd təsərrüfatı, emal sənayesi, enerji və nəqliyyat-logistika sektorlarının inkişafına əsaslanır. Dövlət Statistika Komitəsinin 2024-cü il göstəricilərinə görə, ölkəyə yönələn ümumi investisiyaların təxminən 12–15%-i Aran iqtisadi rayonuna düşmüşdür ki, bu, Bakı-Abşeronla nisbətən aşağı olsa da, digər bölgələrlə müqayisədə əhəmiyyətli paydır[13].

Regionun strateji üstünlüyü onun mərkəzi coğrafi mövqeyindən irəli gəlir; Bakı ilə Qərb bölgələri arasında nəqliyyat dəhlizlərinin kəsişməsi, Mingəçevir hidroenergetika kompleksi və digər sənaye obyektləri investorlar üçün əlverişli infrastrukturunu təmin edir. Kənd təsərrüfatı potensialı, xüsusilə taxıl, pambıq, meyvə və tərəvəz istehsalı sahəsində böyükdür ki, bu da agro-sənaye kompleksinə yönəlmiş investisiyaların əsasını təşkil edir[12].

Digər iqtisadi rayonlarla müqayisədə Aran iqtisadi rayonu daha ucuz torpaq və əmək resurslarına malikdir. Məsələn, torpaq qiymətləri Bakı-Abşeron rayonunun orta səviyyəsindən 2–3 dəfə aşağıdır, əmək haqqı isə paytaxt səviyyəsindən xeyli ucuzdur. Bu faktorlar investisiya layihələrinin maliyyə dayanıqlığını artırır, xüsusilə kənd təsərrüfatı və istehsal yönümlü layihələr üçün əlverişli mühit yaradır.

Bununla belə, regionun bəzi infrastrukturual çatışmazlıqları, məsələn, yüksək texnologiyalı sənaye müəssisələrinin nisbətinin az olması və urbanizasiya səviyyəsinin paytaxta nisbətən aşağı olması investisiya mühitini məhdudlaşdıran amillər kimi çıxış edir. Buna baxmayaraq, dövlətin bölgələrarası investisiya təşviqi proqramları və sosial-iqtisadi inkişaf layihələri Aran iqtisadi rayonunun potensialını artırır.

Nəticədə, Aran iqtisadi rayonu Azərbaycanın investisiya mühitində Bakı-Abşeronla müqayisədə ikinci dərəcəli rol oynasa da, ucuz resurslar və kənd təsərrüfatına yönəlmiş prioritet sahələr baxımından strateji əhəmiyyət daşıyır və regionlararası investisiya şaxələndirilməsində mühüm vasitə kimi çıxış edir.

3. Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu

Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu Azərbaycanın qərbində strateji məkanda yerləşir və regional investisiya mühitində mühüm potensiala sahibdir. Coğrafi baxımdan bu regionun faydası ondan ibarətdir ki, o, həm Gürcüstan, həm də Qara dəniz istiqaməti ilə nəqliyyat qovşağı kimi çıxış edir. Sərvətlər baxımından, rayonda dəmir filizi, alunit, mərmər, gips və digər mineral ehtiyatlar genişdir. Bu, regionu mədən və emal sənayesi üçün cəlbedici edir.

Empirik göstəricilər regionun sənaye potensialının artmaqda olduğunu göstərir. Məsələn, 2025-ci ilin ilk altı ayında Gəncədə sənaye müəssisələri 301,5 milyon manatlıq sənaye məhsulu istehsal etmişdir, bunun böyük hissəsi qeyri-dövlət sektorundan gəlir. Bu dinamika Gəncə-Qazaxı istehsal yönümlü investorlara daha cəlbedici edir, xüsusilə emal sənayesi və texniki xidmətlər sahəsində.

Kənd təsərrüfatı baxımından da regionun rolu əhəmiyyətdir. 2025-ci ilin yanvar-iyun dövründə Gəncədə kənd təsərrüfatı ümumi məhsulunun dəyəri 1,951.3 min manat təşkil etmişdir; bitkiçilik 500,9 min, heyvandarlıq isə 1,450,4 min manata bərabərdir. Xüsusilə heyvandarlıqda ət, süd və yumurta istehsalında artım müşahidə olunur. Bu, kənd təsərrüfatı sahəsində investisiya üçün əlverişli bazarın varlığına işarə edir[16].

Regionun investisiya mühitini daha da gücləndirən amillərdən biri iqlim-coğrafi şərtlərin müxtəlifliyidir: düzənliklərdən dağlıq zonalara qədər müxtəlif relyef və iqlim şəraitləri kənd təsərrüfatı növlərinin diversifikasiyasını və turizm imkanlarını artırır.

Digər tərəfdən, regionun investisiya mühitində risklər də mövcuddur. Məsələn, sənayenin ağır və mədən yönümlü strukturu kapital tələbatını artırır və ekoloji tələblərlə əlaqəli investisiyalar üçün əlavə yük yarada bilər. Eyni zamanda, kənd təsərrüfatı sektorunun bazarlarının paytaxt bölgələrindən nisbətən uzaq olması logistik çətinliklər yarada bilər.

Beləliklə, Gəncə-Qazax iqtisadi rayonu investisiya mühiti baxımından balanslı, həm resurs yönümlü, həm də emal və kənd təsərrüfatı sahələrinə açıq zona kimi çıxış edir. Regionun üstünlükləri (minerallar, kənd təsərrüfatı və coğrafi mövqe) və riskləri (infrastruktur, kapital tələbləri) onu diversifikasiya olunmuş və strateji cəhətdən perspektivli bir investisiya məkanı kimi formalaşdırır[17].

4. Naxçıvan Muxtar Respublikası

Naxçıvan Muxtar Respublikası (NMR) coğrafi izolyasiyasına baxmayaraq, strateji investisiya potensialına malikdir. Regionun sənaye infrastrukturunu, Naxçıvanda emal texnologiyalarının inkişafı, kənd təsərrüfatı resurslarının zənginliyi və dövlət tərəfindən təşviq olunan vergi-sahibkarlıq siyasəti investisiya mühitini cəlbedici edir. Məsələn, Nakhchivan Industrial Park regional sənaye mərkəzinə çevrilərək kənd təsərrüfatı məhsullarının sənayeləşdirilməsini stimullaşdırır.

Əkinçilik və heyvandarlıq Naxçıvan iqtisadiyyatının əsas sütunlarından biridir; muxtar respublikanın təsərrüfatlarının çoxu kənd təsərrüfatına yönəlib. Son zamanlarda kənd təsərrüfatı məhsullarının emalına daha çox diqqət verilir: bu, emal sektorunun genişlənməsi üçün əlverişli şərait yaratmaqla investorlara əlavə imkanlar təklif edir.

2025-ci ilin birinci yarısında Naxçıvanda kənd təsərrüfatı istehsalında qeyd olunan artım, regionun fermerlər üçün investisiya baxımından perspektivli olduğunu göstərir. Həmçinin, “Invest in Nakhchivan” portalı (nakhinvest.az) yaradılaraq investorlar üçün məlumatlandırıcı institusional infrastruktur möhkəmləndirilib. Dövlət dəstəyi istiqamətində isə Naxçıvanda sahibkarlığın inkişafına

dair müzakirələr aparılıb və prioritet sahələr kimi ticarət, sənaye və kənd təsərrüfatı müəyyən edilib[18].

Sənayenin strukturunda da diversifikasiya müşahidə olunur: Naxçıvanda emal sənayesi (xüsusilə kənd təsərrüfatı məhsullarının emalı), tikinti materialları, yüngül sənaye və elektron texnologiyalar sahələri üzrə investisiya potensialı yüksəkdir.

Digər tərəfdən, regionun məhdud coğrafi əlaqəsi və tranzit imkanlarının məhdudluğu bəzi kapital qoyuluşlarının dəyərini və riskini artıran amil ola bilər. Lakin dövlətin sahibkarlığın inkişafına yönəlmiş proqramları, investisiya təşviq mexanizmləri və sərmayə platformalarının gücləndirilməsi bu riskləri azaldır[19].

Nəticədə, Naxçıvan Muxtar Respublikası həm kənd təsərrüfatı, həm də sənaye sahələrində diversifikasiyaya malik investisiya mühiti təqdim edir. Regionun strateji mövqeyi, dövlət dəstəyi və yeni təşəbbüslər onu xarici və yerli investorlar üçün perspektivli bir məkan halına gətirir.

5. Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu

Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu Azərbaycanın cənub-şərq hissəsində yerləşir və investisiya mühitində özünəməxsus strateji və iqtisadi üstünlüklərə malikdir. İqtisadi rayona Astara, Lənkəran, Masallı, Cəlilabad, Lerik və Yardımlı inzibati rayonları daxildir.

Bu regionun investisiya cəlbediciliyinin əsas dayağı onun kənd təsərrüfatı sənayesidir: subtropik iqlim, münbit torpaqlar və yüksək suvarma imkanları çayçılıq, sitrus meyvəçiliyi, tərəvəzçilik və çəltikçiliyi təşviq edir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları da göstərir ki, regionun kənd təsərrüfatı sahəsi əhəmiyyətli paya malikdir və əhalinin mühüm hissəsi kənd təsərrüfatı ilə məşğul olan təsərrüfatlarda fəaliyyət göstərir[14].

2013-cü ildən bəri Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu üçün Avropa İttifaqı tərəfindən maliyyələşdirilən texniki yardım layihəsi həyata keçirilir. Bu layihə çərçivəsində Lerik rayonunun 2023-2028-ci illər üçün inkişaf planı, ekoturizm, aqro-turizm və kənd təsərrüfatı məhsullarının dəyər zənciri üzrə sənədlər hazırlanıb.

Həmçinin, Avropa İttifaqı və BMT-nin İnkişaf Proqramı (UNDP) “Meyvə və tərəvəz dəyər zənciri”nə fokuslanan bir layihə həyata keçirir. Bu layihə çərçivəsində 10 000-dən 200 000 avroya qədər qrant yardımı verilir ki, bu da yerli fermerlər və emal müəssisələri üçün investisiya mühitini xeyli yaxşılaşdırır.

İqtisadi-coğrafi tədqiqatlara görə, Lənkəran-Astara rayonu ümumi torpaq sahəsinin əhəmiyyətli hissəsini suvarılan torpaqlar təşkil edir — əkin sahələrinin təxminən 32 %-i suvarılındır, bu da kənd təsərrüfatının məhsuldarlığını artırmağa imkan verir. Bu, regionu həm yerli, həm xarici investorlara kənd təsərrüfatı və emal yönümlü layihələr üçün cəlbedici edir.

Buna baxmayaraq, regionun infrastrukturunda bəzi məhdudiyyətlər var — yol-nəqliyyat infrastrukturunun və yüksək texnologiyalı emal müəssisələrinin mövcudluğu digər iqtisadi zonalarla müqayisədə daha zəifdir. Buna görə də investisiya strategiyasında təkcə kənd təsərrüfatı deyil, ekoturizm və dəyər zənciri emalı kimi prioritet sahələrə yönəlmiş modellərin inkişafı vacibdir[20].

Ümumilikdə, Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu investorlar üçün kənd təsərrüfatı, emal sənayesi və turizm sahələrində əlverişli imkanlar təqdim edir. Avropa Birliyi və yerli dövlət qurumlarının dəstəyi, regional inkişaf planları və iqlim-coğrafi üstünlüklər bu ərazini Azərbaycan üzrə strateji investisiya məkanı kimi gücləndirir.

6. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları

Qarabağ-Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu Azərbaycanın cənub-qərb və cənub-şərq hissələrini əhatə edir və strateji investisiya potensialına malikdir. 2020-ci il Vətən Müharibəsindən sonra regionun bərpası və sosial-iqtisadi inkişafı dövlət siyasətində prioritet məsələyə çevrilib. Qarabağ-Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonunda infrastruktur layihələrinin (yol, enerji, suvarma şəbəkələri) sürətlə yenidən qurulması, sənaye və kənd təsərrüfatı sahələrində dövlət dəstəyi investorlar üçün əlverişli mühit yaradır.

Regionun iqtisadi strukturu əsasən kənd təsərrüfatı, mədən sənayesi, emal sektoru və turizm sahələrinə əsaslanır. Qarabağ hissəsində üzümçülük, meyvəçilik və pambıqçılıq, Şərqi Zəngəzurdə isə

taxılçılıq, heyvandarlıq və mineral resursların istismarı ön plana çıxır. Məsələn, Şuşa və Xankəndi ətrafında turizm infrastrukturunu sürətlə inkişaf edir, kiçik və orta sahibkarlıq subyektləri üçün yeni imkanlar yaradır. Eyni zamanda, Zəngilan, Qubadlı və Laçın rayonlarının torpaq resursları və mineral ehtiyatları (qranit, dəmir filizi və tikinti materialları) sənaye investisiyaları üçün cəlbedicidir.

Empirik məlumatlara görə, 2024-cü ildə Qarabağ-Şərqi Zəngəzura yönələn investisiyaların həcmi təxminən 5–7% təşkil edib, bu göstərici Bakı-Abşeron və Aran rayonları ilə müqayisədə aşağıdır, lakin regionun strateji əhəmiyyəti və dövlət proqramları səbəbindən artım perspektivi böyükdür. Dövlətin bərpa və inkişaf proqramları infrastrukturun, sənaye parklarının və kənd təsərrüfatı texnologiyalarının modernləşdirilməsini dəstəkləyir ki, bu da investorlar üçün riskləri azaltmağa xidmət edir[15].

Regionun coğrafi mövqeyi həm üstünlük, həm də risk yaradır: tranzit imkanlarının məhdudluğu və bəzi ərazilərin minalardan təmizlənməsi investisiya planlarının planlaşdırılmasını tələb edir. Eyni zamanda, ucuz torpaq və əmək resursları, yüksək potensiala malik kənd təsərrüfatı sahələri və turizm imkanları Qarabağ-Şərqi Zəngəzuru perspektivli investisiya zonası edir.

Nəticədə, Qarabağ-Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonu strateji mövqeyi, dövlət dəstəyi və resurs potensialı sayəsində həm kənd təsərrüfatı, həm mədən və emal sənayesi, həm də turizm sahələrində investorlar üçün əlverişli və perspektivli bir bölgə kimi formalaşır[21].

NƏTİCƏ

Azərbaycanın regionlarında investisiya mühitinin təhlili göstərir ki, ölkənin davamlı iqtisadi inkişafı üçün bu mühitin möhkəmləndirilməsi strateji əhəmiyyətə malikdir. İnvestisiya mühiti yalnız maliyyə və iqtisadi göstəricilərdən ibarət deyil; o, həmçinin infrastrukturun vəziyyəti, insan kapitalı, təbii resurslar, coğrafi mövqe, eləcə də dövlətin təşviq və dəstək mexanizmləri ilə müəyyənləşir. Empirik müşahidələr göstərir ki, dövlət proqramları, vergi güzəştləri, subsidiyalar və sənaye parklarının yaradılması investorlar üçün riskləri azaldır və sərmayə axınına təşviq edir.

Regionlar arasında iqtisadi, coğrafi və sosial fərqliliklər mövcuddur. Bu fərqliliklər investisiya potensialının qiymətləndirilməsində əsas rol oynayır və strateji planlaşdırma üçün mühüm baza təmin edir. İnfrastrukturun inkişafı, nəqliyyat və logistika imkanları, enerji resurslarının mövcudluğu və texnoloji imkanlar regionların cəlbediciliyini artırır. Eyni zamanda, iqlim və torpaq resurslarının müxtəlifliyi, kənd təsərrüfatı və emal sənayesi üçün əlverişli şərait yaradır. Turizm və digər qeyri-sənaye sahələri də regional investisiya potensialını genişləndirir.

Empirik göstəricilər onu göstərir ki, investisiya mühitinin inkişafı və sərmayələrin səmərəli istifadəsi dövlət dəstəyi və regional təşviq proqramları ilə birbaşa əlaqədirdir. İqtisadi rayonların inkişaf səviyyəsi fərqli olsa da, resursların səmərəli bölgüsü və prioritet sahələrin müəyyənləşdirilməsi investisiya cəlbediciliyini artırır. Ucuz torpaq və əmək resursları, diversifikasiya olunmuş sənaye və kənd təsərrüfatı imkanları, innovasiya və texnologiyaların tətbiqi ölkənin investisiya ekosisteminə gücləndirir.

Ümumilikdə, Azərbaycanın investisiya mühiti həm yerli, həm də xarici sərmayədarlar üçün əlverişli şərait yaradır. Strateji mövqe, dövlət təşviqi, resurs potensialı və infraqurkura yönəlmiş layihələr birgə olaraq regionlarda dayanıqlı və balanslı investisiya siyasətinin həyata keçirilməsinə xidmət edir. Bu yanaşma iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi, regional bərabərsizliyin azaldılması və ölkənin rəqabətqabiliyyətinin yüksəldilməsi baxımından əhəmiyyətlidir. Nəticədə, investisiya mühiti yalnız iqtisadi göstəricilərlə deyil, həm də sosial-iqtisadi və institusional amillərlə bağlı kompleks bir sistem kimi qiymətləndirilir və Azərbaycanın davamlı inkişaf strategiyasının əsas təməlini təşkil edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat:

1. Əliyev T.N. (2022). “Regional sosial-iqtisadi inkişaf: tarixi faktlar, reallıqlar və inkişaf meyilləri.” Bakı: Nəşriyyat.
2. Məmmədov R., Hüseynova A. (2022). “İnvestisiya siyasətinin regional iqtisadi inkişaf üzərində təsiri.” İqtisadi Araşdırmalar Jurnalı, cild 5, №2, səh. 45-58.

3. Quliyev S., Məmmədova L. (2023). "Azərbaycanın regional iqtisadi inkişafında investisiyaların rolu və səmərəliliyi." Sosial-İqtisadi Araşdırmalar, cild 3, №1, səh. 12-27.
4. Məmmədov, R., Əliyeva, N. (2023). "Regionların investisiya potensialının nəzəri əsasları," İqtisadiyyat və İdarəetmə Jurnalı, cild 5, yox. 2, səh. 45-58.
5. Həsənov, A. (2022). "Regional inkişaf və investisiya siyasətinin iqtisadi nəzəriyyələri," Bakı Dövlət Universiteti Elmi İşlər Toplusu, cild 12, səh. 112-125.
6. Todaro, M., Smith, S. (2020). Economic Development, 13th Edition, Pearson.
7. Həsənova F. (2023). "Regional inkişafda investisiyaların səmərəli istifadəsi", İqtisadiyyat və İdarəetmə Jurnalı, cild 8, yox. 2, səh. 58-72.
8. N. Rzayeva. (2022). "İnvestisiya potensialının iqtisadi qiymətləndirilməsi modelləri," Bakı Biznes Universiteti Xəbərləri, cild 5, yox. 3, səh. 74–82, Dekabr.
9. Crossmedia.az, "Əsas kapitalla yönəldilən investisiyaların 70%-i neft-qaz sektoruna aiddir," Avqust, 2024. <https://crossmedia.az/article/45001>
10. Dünya Bankı, "Investing Across Borders: Eastern Europe and Central Asia Review," 2023.
11. "Azərbaycan Respublikasının regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı"nın icrası ilə bağlı 2022-ci il üzrə fəaliyyət raportu. Energetika Nazirliyi.
12. İqtisadi İslahatların Təhlili və Kommunikasiya Mərkəzi, "Azərbaycan regionlarının sosial-iqtisadi inkişaf icmalı," Bakı, 2024.
13. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. ASIS. "Aran iqtisadi rayonu" profili. <https://azstat.gov.az/portal/multistattbl/MultiTblInfo.do>
14. Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi, "Lənkəran-Astara iqtisadi rayonunda kənd təsərrüfatı investisiyalarının icmalı," Bakı, 2024.
15. FED.az, "Qarabağ və Şərqi Zəngəzura 3,8 milyard dollara yaxın investisiya qoyulub," 12 iyun 2024. [Online]. Available: <https://fed.az/az/qarabag/qarabag-ve-serqi-zengezura-38-milyard-dollara-yaxin-investisiya-qoyulub-191191>
16. FED.az. "Gəncədə sənayenin vəziyyəti açıqlandı" - 2025-ci ilin yanvar-iyun aylarında Gəncə şəhərində sənaye məhsulunun həcmi barədə məlumat.
17. Goyezen.az. "2025-ci ilin yanvar-mart aylarında Qazax rayonunun sosial, iqtisadi inkişafının makroiqtisadi göstəriciləri" — Qazax rayonunun ÜM-buraxılış həcmiləri və iqtisadi göstəriciləri.
18. "Naxçıvan Muxtar Respublikasının iqtisadi və investisiya potensialı CIFIT 2025 sərgisində təqdim olunur." Naxçıvan Muxtar Respublikası Dövlət Vergi Xidməti.
19. "Naxçıvan Muxtar Respublikasında Sənaye Müəssisələrinin Yaradılması Perspektivləri." Sahibkarlar üçün Bazar Araşdırması. smb.gov.az
20. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. Lənkəran-Astara iqtisadi rayonu üzrə inkişaf sənədləri təqdim olunub. 05 iyun 2023. <https://economy.gov.az>
21. Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyi. Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının inkişafı üzrə sənədlər. economy.gov.az

T.A.Tagiyeva

PhD, Azerbaijan State Oil and Industry University PLE

ORCID 0000-0003-3982-1319

I.Sh.Murselova

master student, Azerbaijan State Oil and Industry University PLE

Formation of the investment environment in the regions of Azerbaijan and economic assessment of potential opportunities

Abstract

This article assesses the investment potential of the regions of Azerbaijan and conducts an economic analysis of its effective use. The purpose of the study is to determine the level of economic development of the regions, investment opportunities and the efficiency of resource use. As one of the main driving forces of economic growth, the organization of investment activity at the regional level is of great importance in terms of maintaining the socio-economic balance of the country. The article examines the formation of the investment climate in the regions of Azerbaijan and the economic assessment of potential opportunities, based not on practical applications, but on empirical observations and theoretical justifications. As a result of the study, it was determined that the investment potential of the regions of Azerbaijan differs in level, and these differences are mainly related to the provision of infrastructure, production base, quality of human capital and depth of market relations. The article also extensively analyzes the role of the state in the formation of the investment climate and regulation of investment flows, and assesses the impact of tax breaks, subsidies and incentive programs on regional economic growth. The results obtained show that a properly directed investment policy creates conditions for reducing interregional economic inequality and ensuring sustainable development. In addition, the efficient allocation of investment resources and the correct determination of priority directions increase the overall economic potential of the country, strengthen its competitiveness and stimulate the development of local entrepreneurship. As a result, the scientific and practical proposals put forward in the article can be used to improve regional economic policy and optimize investment decisions.

Keywords: investment potential, regional development, economic analysis, state regulation, investment policy, Azerbaijan.